

e-Erika

Erityispedagogista tutkimusta ja koulutuksen arviointia

Teksti julkaistu e-Erikan numerossa 2/2020

<https://journals.helsinki.fi/e-erika>

Lukiolaisten näkemyksiä tuen tarpeistaan ja hyvinvoinnistaan

Lukion säädöspohjaa muutettiin syksyllä 2019, ja lukiouudistuksen myötä lukiolaisilla tulisi olla mahdollisuus saada yksilöllistä tukea ja ohjausta sekä tarvittaessa myös erityisopetusta. Erityisopetus lukiossa on uuden lain myötä lakisääteistä. Aikaisemmin ammatillinen koulutus on nähty peruskoulun jälkeen ilmeisenä vaihtoehtona oppilaille, joilla on ollut tuen tarpeita, vaikka heillä olisikin ollut lukio-opinnoissa tarvittavia olennaisia akateemisia vahvuuksia (Jahnukainen, Kivirauma, Laaksonen, Niemi & Varjo, 2019). Nyt lukiouudistuksen yhtenä tavoitteena voidaan nähdä, että kaikille opiskelijoille pyritään tarjoamaan mahdollisuus heidän oppimispotentialinsa täyteen hyödyntämiseen riittävien tukitoimien avulla.

Teksti: Nelli Saarelainen ja Mari Pohjalainen

Useimmat lukiolaisista ovat siirtyneet lukioon suoraan peruskoulun päätettyään ja elävät intensiivistä nuoruusvaihetta: nuoruuden aikana nuorten elämässä tapahtuu paljon. Siihen liittyy monenlaisia kehitystehtäviä niin fyysisellä kuin psyykkiselläkin tasolla (ks. esim. Hermanson & Sajaniemi, 2018; Marttunen & Karlsson, 2013; Nurmi, 1995). Nuoruuden aikana luodaan myös pohja myöhemmälle hyvinvoinnille (Salmela-Aro, 2010). Tarkasteltaessa nuorten hyvinvointia tulee huomioida, että hyvinvointi on hyvin moniulotteinen käsite. Ei ole montakaan yhteiskunnallista käsitettä, joka olisi määritelty niin eri tavoin kuin hyvinvointi (Allardt, 1976, 17). Nuoruuden määrittelyminen on aina yhteydessä vallitsevaan aikaan, kulttuuriin ja yhteiskunnan ra-

kenteisiin (Laitinen, 2012, 9). Ajankoh- taista tietoa nuorten hyvinvoinnista saatiin syksyllä 2019 julkaistusta Lukio- laisbarometrasta, joka on ensimmäinen alallaan. Lukiolaisbarometrin tulokset kertovat, että lukiolaiset kokevat opiskelun lukiossa mielekkäänä, mutta jak- samista koskevat vastaukset ovat huolestuttavia: vastanneista lukiolaisista noin 40 prosenttia koki opinnot henki- sestä raskaiksi ja 27 prosenttia ilmoitti vaikeuksista opintojen ja muun elämän yhdistämisessä (Lukiolaisbarometri 2019; Tuijula, 2019).

Lukiossa oppimisen ja opiskelun tukea voidaan tarvita monenlaisista syistä. Osa näistä tuen tarpeista kestää läpi opintojen, kun taas osa tarpeista edel- lyttää vain väliaikaisia järjestelyjä.

Lukiokoulutuksessa oppimisvaikeuksien diagnoosi ei ole määrittävä tekijä tuen saamiseen. Tuen lähtökohtana nähdään diagnoosin sijaan yksilölliset tarpeet. (Lukiolaki 714/2018; Opetushallitus, 2015.) Tuen tarpeita voivat olla esimerkiksi lukiolaisten kokemat lukemisen ja kirjoittamisen, vieraiden kielten ja tarkkaavuuden haasteet, matemaattiset haasteet, opiskelutaitojen vahvistaminen, sekä hankaludet jaksamisessa tai koulu-uupumus (Haakanen & Tikkanen, 2008, 153–154; Kinberg & Savolainen, 2011, 11; Mehtäläinen, 2005). Lukiolaisten oppimisvaikeuksista puhuttaessa lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksiin on perinteisesti kiinnitetty eniten huomiota. Opiskelun ja oppimisen tuen tarpeiden kirjo on lukiossa kuitenkin huomattavasti laajempi. Tuen tarpeiden kirjolla voidaan perustella se, että erityisopettajan osaamista tarvitaan myös lukio-opinnoissa, mutta myös se, että riittävään oppimisen ja opiskelun tukeen tarvitaan jokaista lukion opettajaa. Oppimisen tukea lukiossa tulisi vielä monipuolistaa, laajentaa ja vahvistaa, jotta opiskelijoita voitaisiin tukea parhaalla mahdollisella tavalla ja voitaisiin myös ehkäistä leimautumisen kokemusta tuen tarpeen vuoksi (Niemi & Laaksonen, 2020).

Aineisto ja analyysi

Tutkimustemme tavoitteina oli tuottaa tuoretta tietoa lukiolaisten hyvinvoinnista ja tuen tarpeista. Meitä kiinnosti erityisesti lukio-opiskelijoiden omat näkemykset ja kokemukset liittyen oppimisen ja opiskelun tukeen, hyvinvointiin sekä jaksamiseen. Tutkimuksen kohderyhmänä oli 29 opiskelijaa kolmesta pääkaupunkiseudun lukiosta.

Tutkimusaineisto koostui näiden opiskelijoiden ryhmähaastatteluista sekä yksilöllisesti vastattavasta sähköisestä kyselylomakkeesta. Aineisto kerättiin syksyllä 2019. Tutkittavat osallistuivat haastatteluun ja täyttivät kyselylomakkeen samana päivänä. Aineiston analyysissä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia, joka osaltaan antoi tilaa lukiolaisten omille näkemyksille ja kokemuksille hyvinvoinnista ja lukio-opintoihin liittyvistä tukitoimista. Kerätty tutkimusaineisto toimi molempien kirjoittajien pro gradu -tutkielmien pohjana.

Lukiolaisten tuen tarpeet ja hyvinvointi

Seuraavaksi tarkastelemme sitä, minälaisista tekijöistä lukiolaisten tuen tarpeet koostuvat ja millaista tukea lukiolaiset kaipaavat lukio-opinnoissaan. Opiskelijoiden tuen tarpeet näyttäytyivät tutkimusaineistomme perusteella hyvin moninaisina, sillä tukea tarvitaan oppimisen ja opiskelun lisäksi myös hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Tutkimusaineistosta nousi muun muassa esiin, että lukiolaiset kaipaavat ainesisältöihin liittyvän yleisen tukiopetuksen lisäksi myös henkilökohtaista tukea.

Lukiolaisten hyvinvointi koostuu aineistomme perusteella kolmesta osa-alueesta: elämänhallinnasta, koulun olosuhteista ja sosiaalisista suhteista. Jokaisella osa-alueella tulisi vallita kohtuullinen tasapaino, ja sen lisäksi osa-alueiden tulee muodostaa tasapainoinen kokonaisuus, jotta lukiolainen voisi hyvin. Lukiolaisen itsenäisyydelle ja autonomialle tulee antaa tilaa, mutta häntä tulee myös tukea tilanteissa,

Kuvituskuva: Unsplash.

joissa tukea tarvitaan. Tukea tarvitaan jokaisella hyvinvoinnin osa-alueella. Seuraavaksi tarkastelemme näitä osa-alueita hieman tarkemmin.

Lukiolaisten elämänhallinta koostuu tutkimuksessamme nuorten oman elämän ohjauksesta, elämäntavoista ja terveydestä. Oman elämän ohjaus sai tutkimuksessa kaikista suurimman painoarvon lukiolaisten hyvinvoinnin kannalta. Oman elämän ohjauksella tarkoitetaan sitä, kuinka nuori tekee elämässään ja ikäsidonnaisessa kehitysympäristössään valintoja, joiden mukaisesti hän toimii (Nurmi, 1995; 2001). Oman elämän ohjaukseen liittyi tutkimusaineiston perusteella keskeisesti aikatauluttamisen ja suunnittelun taito. Lukiolaisten elämä on toisinaan hyvin täynnä kaikenlaista. Kun opinnot, harrastukset, mahdolliset työt ja sosiaaliset suhteet vievät runsaasti aikaa, on tärkeää suunnitella elämä niin, ettei se jatkuvasti kuormita nuoren jaksamista. On tärkeää, että nuori saa sovitettua yhteen opinnot ja muun elämänsä. Opti-

maalisten työskentelytapojen löytäminen ja itselleen sopivien opiskelutaitojen oppiminen näyttäytyy myös tärkeänä, jotta lukio-opinnoissa voi pärjätä.

Et mul oli ainaki sillon ykkösellä, et nyt on vast abivuonna oikeestaan oppinut, et miten se elämä kantaa, miten se elämä kannattaa aikatauluttaa, mihin niinku ite jaksaa ja pystyy. Mut joskus ykkösellä, mun oli niinku ihan hullua se, ja niinku sellasta, et koko päivän tein jotain koulujuttuja. Ei siin oo mitään järkee.

Lukiolaisten hyvinvointia tukevat koulun olosuhteet koostuvat tutkimusaineiston perusteella opinnoista, opiskelijoiden mahdollisuudesta itsensä toteuttamiseen ja koulun fyysisistä olosuhteista. Opinnot, jotka tukevat opiskelijoiden hyvinvointia, sisältävät riittävästi tukea ja ovat toteutukseltaan toimivia. Opiskelijat kokivat tarvitsevänsä tukea sekä oppimiseensa

Kuvituskuva: Unsplash.

ja opiskeluunsa että hyvinvointiinsa. Tuen tarpeet näyttäytyivät moninaisina: osalle riittävää tukea oli se, että tukea on ylipäänsä olemassa, kun taas osa opiskelijoista kaipasi konkreettisia, yleensä erityisesti opettajien läsnäoloa ja aikaa edellyttäviä tukikeinoja. Lukiolaiset kokivat tutkimusaineiston perusteella tärkeänä, että heillä on mahdollisuus toteuttaa itseään. Tähän liittyivät keskeisesti opiskelijoiden mahdollisuus osallisuuteen ja opettajien antama palaute, arvostus ja välittäminen. Opiskelijat näyttävät kaipaavan lukiossa välittävää aikuista, joka olisi kiinnostunut siitä, miten heillä menee. Myös eteenpäin vievää palautetta kaivattiin laajasti.

No ihan yleistä tukee opettajilta tai niinku sieltä henkilökunnalta, et jos on tarvetta apuun tai sellasta, ni ihan sellasta yleistä, että "joo, mä oon tässä". Et mul ei tietenkää mitää erityistä niinku, et mul ei oo mitään välttämättä, että mä tartten henkilökunnalta apuu, mut jos on tarve

ni sit, et ne on siinä. Mut tietenkihän niilläki on omii hommii ja töitä ja... Et...

Oppimisen ja opiskelun tukea kaivattiin aineenopettajilta, opinto-ohjaajilta ja erityisopettajilta. Tukea koettiin tarvittavan aineensaamisen vahvistamiseen sekä opiskelutaitoihin. Hyvinvoinnin tuessa taas korostuivat ennen kaikkea koulun ulkopuolinen elämä ja läheiset, vaikkakin koululta toivottiin muun muassa jaksamisen, stressinhallinnan sekä opiskelumotivaation ylläpitämistä. Lisäksi lukiolaiset toivoivat, että he saisivat lukiossa henkilökohtaista tukea oman elämän ohjaukseen. Esimerkiksi aikatauluttamisen ja suunnittelun taitoa ei koettu itsestään selvänä, vaan opiskelijat toivoivat tukea siihen, että he saavat elämänsä tasapainoon. Tutkimuksessa selvitettiin opiskelijoiden kokemien tuen tarpeiden lisäksi opiskelijoiden näkemyksiä oppimista ja opiskelua edistävästä tekijöistä. Opiskelijoiden toiveet tuesta ja siitä, mikä heidän mielestään ideaali-

tilanteessa edistäisi oppimista ja opiskelua parhaiten, jakautuivat neljään pääteeman. Teemat olivat aineenopettajien tuki, opinto-ohjaajien tuki, erityispedagoginen tuki ja kouluuyhteisön tasoinen tuki. Aineenopettajilta toivottiin varsinaisen aineenosaamisen vahvistamisen lisäksi muun muassa rakentavaa palautetta sekä opetuksen tasalaatuisuutta. Opinto-ohjaukseen liittyvään tukeen toivottiin esimerkiksi opinto-ohjauksen kurssien määrällistä lisäämistä, ohjauksen henkilökohtaisuutta sekä aikaa tulevaisuuden pohtimiselle opinto-ohjaajan kanssa. Erityispedagogista tukea toivottiin toteutettavan sekä mahdollisimman yksilöllisesti että toisaalta ryhmämuotoisesti kerhotyyppisen tuen keinoin. Lisäksi toivottiin mahdollisuutta erityisopettajan tukeen kaikissa aineissa. Yleisemmin koko kouluuyhteisön tasolla toivottiin opintojen suorittamisen joustavuutta. Joustavuutta koettiin tarvittavan poissaolojen vaikutusten vähentämiseksi sekä kursivalintoihin. Lisäksi opiskelijat kokivat tärkeäksi, että kaikesta tuesta tiedotettiin toimivasti, ja opiskelijoille annettaisiin selkeää tietoa lukiossa tukea antavista henkilöistä.

Koulun olosuhteiden ja elämänhallinnan ohella tärkeä osa lukiolaisten hyvinvointia on tutkimusaineistomme perusteella lukiolaisten sosiaaliset suhteet. Lukiolaisten hyvinvointia tukevat sosiaaliset suhteet koostuvat lukiolaisen omasta tukiverkostosta ja yleisestä kuuluvuuden tunteesta. Oma tukiverkosto, joka koostuu niin ystävistä kuin perheenjäsenistä, auttaa lukiolaisia jakamaan arjessa mutta vaikuttaa myös lukiolaisten päätöksentekoon ilmeisellä tavalla. Oman tukiverkoston lisäksi lu-

kiolaisille on tärkeää, että he tuntevat kuuluvansa siihen lukioon, missä opiskelevat. Lukion luokaton muoto näyttää tutkimusaineiston perusteella edelleen tuottavan arkeen haasteita, jotka tulee ottaa vakavasti. Osalla tutkimusaineiston lukiolaisista oli tunne, että lukio nykymuotoisenaan ei mahdollista todellista ryhmään kuulumisen tunnetta. Lukiolaiset toivoivat, että tähän kiinnittäisiin lukiossa erityistä huomiota: nyt sosiaalisten suhteiden muodostuminen on pitkälti lukiolaisten omalla vastuulla.

Pohdintaa

Tässä artikkelissa tarkastelemme opiskelijoiden tuen tarpeita sekä heidän hyvinvointiinsa vaikuttavia tekijöitä. Opiskelijoiden kokemusten mukaan lukioissa on tarjolla tukea sekä oppimiseen ja opiskeluun että kouluhyvinvointiin. Huomionarvoista kuitenkin on, että vastauksissa ilmeni hankaluuksia löytää oikeanlaista tukea ja tietoa siitä, kehen tarvittaessa voisi ottaa yhteyttä tuen tarpeista. Tuen saaminen lukiossa näyttäisikin vaativan opiskelijoilta itseohjautuvuutta. Niemen ja Laakson (2020) tutkimuksessa lukion opettajat kuvasivat tukea etsivien olevan muutenkin aktiivisia ja pärjääviä opiskelijoita. Tämä antaa viitteitä siitä, että eniten tukea tarvitsevat voivat lukiossa jäädä ilman heille kuuluvaa tukea.

Tutkimustuloksissa tuen hakemiseen ja saamiseen lukiossa liitettiin myös mahdollinen leimautumisen pelko. Pelkoon leimautumisesta liittyi myös toive tuen hakemisesta mahdollisimman anonyymisti. Tuen hakemisen ja saamisen toivottiin sujuvan hienovaraisesti, mikä

ilmeni esimerkiksi toiveena hoitaa tuen saamiseen liittyvä asia pitkälti itse. Lisäksi esimerkiksi opiskelijahuoltoon kuuluvan henkilökunnan työhuoneiden fyysisen sijainnin koettiin vaikuttavan hienovaraisuuteen ja leimautumiseen. Niemen ja Laaksosen tuore tutkimus (2020) painottaa edelleen, että lukiossa tarvittaisiin sellaisia tukimuotoja, jotka vähentävät opiskelijan leimautumista. Ratkaisuna tutkijat esittivät vahvempaa samanaikaisopettajuuden kulttuuria lukioihin. Yksi pelkoa leimautumisesta ja toivetta anonyymiydestä selittävä tekijä voi olla oppimisen, opiskelun sekä kouluhyvinvoinnin tuen uutuus lukio-opinnoissa (vrt. Sinkkonen, Kyttälä, Kiiskinen & Jantti, 2016, 54).

Tukitoimet eivät näytä olevan näihin tutkimustuloksiin peilaten vielä täysin vakiinnuttaneet asemaansa osana lukio-koulutusta.

Yhteenvedona voimme todeta yksilöllisen tuen merkityksellisyyden niin opiskelijan hyvinvoinnissa kuin oppimisessa ja opiskelussakin. Käytännön tasolla rajanveto esimerkiksi hyvinvoinnin tukemisen tai oppimisen ja opiskelun tukemisen välillä voi olla tarpeetonta, sillä aiheet ovat yhteydessä keskenään ja myös vaikuttavat toisiinsa. Toisaalta yksilöllisen tuen lisäksi lukioihin kaivataan yleisempää tukea, sillä esimerkiksi ryhmäytymisen tai opiskelun aikatauluttamisen kysymykset vaikuttavat jollakin tasolla jokaiseen opiskelijaan.

Artikkeli perustuu kirjoittajien Helsingin yliopiston kasvatustieteellisessä tiedekunnassa hyväksytyihin pro gradu -tutkielmiin:

Saarelainen, N. (2020). *”Painolasti omilla harteilla”*: Lukiolaisten hyvinvoinnin ulottuvuudet ja tuen tarve opiskelijoiden näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. (Tutkielma saatavissa kirjoittajalta.)

Koponen, M. (2020). *Tuen tarpeet ja tuen tarjonta lukiokoulutuksessa – lukiolaisten näkemyksiä ja kokemuksia*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/315129>

Lähteet

Allardt, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: Söderström.

Jahnukainen, M., Kivirauma, J., Laaksonen, L. M., Niemi, A. M. & Varjo, J. (2019). Opotunteja ja erityistä tukea. Ohjaus ja tuki koulutusjärjestelmässä. Teoksessa M. Jahnukainen, M. Kalalahti & J. Kivirauma (toim.), *Oma paikka haussa: Maahanmuuttotilanteesta nuoret ja koulutus* (s. 29–48). Helsinki: Gaudeamus.

Laitinen, L. (2012). *Onnelliset opintieillä? Lukiolaisten hyvinvointitutkimus 2012*. Helsinki: Suomen lukiolaisten liitto. Haettu 28.4.2020 https://lukio.fi/app/uploads/2019/07/sll-onnelliset_opintieilla.pdf

Lukiolaisbarometri 2019 (2019). Hyvinvointi ja vapaa-aika. Helsinki: Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus. Haettu 28.4.2020 <https://www.otus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/11/Raportti-LB-F-Hyvinvointi-ja-vapaa-aika.pdf>

Lukiolaki. (2018). 714/2018. Haettu 28.4.2020
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180714#Pidp446914016>

Mehtäläinen, J. (2005). Erityisopetuksen tarve lukiokoulutuksessa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 11. Haettu 29.4.2020
https://karvi.fi/app/uploads/2014/09/KAN_11.pdf

Niemi, A. & Laaksonen, L. M. (2020). Discourses on educational support in the context of general upper secondary education. *Disability & Society*, 35(3), 460–478.

Nurmi, J.-E. (2001). Adolescents' self-direction and self-definition in age-graded sociocultural and interpersonal contexts. Teoksessa J.-E. Nurmi (toim.), *Navigating through adolescence: European perspectives* (s. 229 –249). New York: Routledge Falmer.

Opetushallitus. (2015). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Helsinki. Haettu 29.4.2020 https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/172124_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf

Sinkkonen, H.-M., Kyttälä, M., Kiiskinen, S. & Jäntti, S. (2016). Lukion erityisopettaja – opettaja, ohjaaja ja konsultti? *Lehden nimi oli tuolloin: Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti – NMI Bulletin*, 26(3), 51–64.

Tuijula, T. (2019). Lukiolaisten opintojen eteneminen ja kokemukset opinto-ohjauksesta. Haettu 15.6.2020
<https://www.otus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/11/Lukiolaisten-opintojen-eteneminen-ja-kokemukset-opinto-ohjauksesta-Tuijula-2019.pdf>

Kirjoittajat

Nelli Saarelainen
KM, laaja-alainen erityisopettaja
Helsinki
[nelli.saarelainen\(at\)helsinki.fi](mailto:nelli.saarelainen(at)helsinki.fi)

Mari Pohjalainen
KM, laaja-alainen erityisopettaja
Espoo
[mari.pohjalainen1\(at\)gmail.com](mailto:mari.pohjalainen1(at)gmail.com)